

Åldrandet och etnisk identitet bland latinamerikaner i Sverige

Azril Bacal

Teorier om etnisk identitet och åldrande är motsägelsefulla. En del hävdar att det etniska ursprunget ökar i betydelse när en människa åldras. Andra hävdar motsatsen att invandrare som länge varit i ett land assimileras. Studiet av flera grupper äldre latinamerikaner i Sverige visar ett annat mönster i vilket delar av en svensk identitet har tillförts den ursprungliga etniska identiteten.

Azril Bacal är M.Sc. fil.lic och verksam vid sociologiska institutionen, Uppsala universitet.

Artikeln har tillkommit med stöd av SFRs programstöd "Åldrandets kultur".

FORSKNINGENS SYFTE OCH FRÅGOR

Etnicitet, som det definieras med skiftande kriterier som nationellt ursprung, språk, kultur, religion, ras och minoritetsstatus (Shibutani 1965, Rex 1986, Bacal 1991) identifieras numera som en av huvudfaktorerna när det gäller social differentiering och komplexitet bland åldrande människor. Ett nytt forskningsområde framträdde i slutet av 1970-talet när domänerna hög ålder och etnicitet korsades (Gelfand & Kutzik 1979, Markides & Mindel 1987).

Den huvudsakliga avsikten med denna empiriska pilotstudie var att skaffa en bättre förståelse av förändringar i den etniska identiteten, som antas ske när äldre latinamerikaner åldras i Sverige. Sådana förändringar antas i sin tur spegla inte bara nationell inriktning eller etnisk tillhörighet, men även hur man anpassar och skapar olika strategier och vägar för att möta utmaningarna som kommer av resocialisering, akulturering och social integrering i Sverige, deras nya hemland och kultur.

Enligt den aktionsforskningsmodell "experiential research" som ursprungligen formulerades av Hartshorne (1962), och som utvecklades vidare av Heron (1979), var ett av syftena att utforska möjligheterna att förstärka nivåerna av personligt medvetande och självidentifikation bland de äldre som medverkade i denna och

tidigare studier Bacal (1995,1996), Jerez (1991) hade samma syfte med sin verksamhet bland äldre latinamerikaner i Uppsala.

Åldrande latinamerikaner i Sverige befinner sig i en inter-etnisk situation som kräver ett flertal olika lämpliga förändringar av dem. Samtidigt, behöver svenska myndigheter anpassa vården och omsorgen till det växande antalet och mångfalden av etniska äldre som finns i landet. De utmaningar som det mångkulturella samhället har frammanat i Sverige bör analyseras från båda perspektiven (Ålund & Schierup, 1991).

Anpassning till ett nytt samhälle är en dubbelriktad gata för invandrare. Ömsesidig anpassning bör också prägla den svenska äldreomsorgens insatser för invandrare och etniska grupper.

TEORETISKA PERSPEKTIV Etnicitet och åldrande

Vad som är klart vid detta stadium av teoribildning är, att det existerar en förvirrande mångfald av sätt att närma sig både etnicitet och åldrande, och följaktligen etniskt åldrande. Driedger och Chapell (1987:13-34) har granskat de olika perspektiven som används på åldrande och etnicitet. De räknar upp följande synpunkter: åldersstratifiering, modernisering, Parks assimileringens modell och kulturell pluralism. Till slut föreslår dessa författare att det finns ett behov av att utveckla en teoretisk samverkan mellan åldrande och etnicitet.

Owe Ronström (se artikel i denna tidskrift) anser att det finns fyra alternativa kombinationer av etnicitet och åldrande och att de formar distinkta sociala konstruktioner i det svenska sammanhanget:

(1) Kategorin ålderdom tar över och kategorin etnicitet är minimal. Detta illustreras med hänvisning till det traditionella tillvägagångssättet i den svenska vården och i annat socialt arbete, där "jämlighet" eller "rättvis

Ömsesidig anpassning bör också prägla den svenska äldreomsorgens insatser för invandrare och etniska grupper

behandling" i praxis översätts med "enformighet". Social rättvisa är att behandla alla som om de vore lika. Sålunda anses det att alla äldre i lika hög grad har samma behov.

(2) Kategorin etnicitet anses vara av större vikt än kategorin ålderdom. Detta illustreras med referenser till polska, ungerska och andra invandrarföreningar i Sverige, som inte har några speciella aktiviteter för sina gamla.

(3) Balans mellan bägge kategorierna för att konstruera en sammanslagen kategori av "äldre invandrare" återspeglas i utvecklingen av särskilda servicehus, sjukhus och andra vårdande institutioner i Sverige för olika etniska befolkningar.

(4) Kategorin "limbo" refererar till äldre invandrare som inte tillhör någon av de tidigare "idealtyperna", av vilka många blivit socialt och kulturellt osynliga.

I denna studie av äldre latinamerikaner i Sverige har jag koncentrerat min forskarinsats till den tredje kategorin, genom att intervjua äldre latinamerikaner som deltar i organiserade aktiviteter av social, kulturell eller religiös karaktär, i Stockholm och Uppsala. Dock har preliminär empirisk forskning i Uppsala (Bacal 1995) upptäckt ensamma latinamerikanska äldre som tillhör den fjärde eller "limbo" kategorin, som Harel (1986) kallar för "the unaffiliated".

Driedger & Chapell (1987) urskiljer två motsatta perspektiv på etniska identitetsprocesser bland etniska äldre i Kanada, vilka kan tillämpas i Sverige och andra industriländer: 1) etnisk identitet minskar med hög ålder och 2) etnisk identitet växer sig starkare med hög ålder. Bägge dess teoretiska synpunkter togs under övervägande och blev empiriskt utforskade i denna studie.

Etnisk identitet och strategier

Baserad på mitt tidigare arbete med mexikansk/amerikansk etnisk identitet (Bacal, 1994), närmade jag mig frågan om klyvningen av etnisk självidentifikation bland äldre latinamerikaner i termer av ett val gjort mellan - eller en kombination av - alternativa existerande etniska referensgrupper. I detta särskilda fall hänvisas till den *latinamerikanska etniska minoriteten* i Sverige och till den *svenska dominanta majoriteten*.

Det personliga valet mellan "enkel" eller "additiv" etnisk identitet kan analyseras genom samverkan av två uppsättningar sociala relationer relevanta för latinamerikaner i Sverige:

- kvaliteten i inter-etniska relationer, bestämda i termer av negativ eller positiv diskriminering som den upp-

fattas av äldre latinamerikaner i sina relationer till svenska institutioner och personal (Bacal 1992).

- kvaliteten i intra-etniska relationer, bestämda i termer av de inbördes positiva eller negativa emotionella associationer som äldre latinamerikaner har med betydelsefulla andra inom den latinamerikanska gruppen antingen i hemlandet eller i Sverige.

Det antas att bägge uppsättningarna av ovannämnda sociala relationer frammanar fyra huvudtyper av etnisk identitet, beroende på graden av blandning av inter-etniska och intra-etniska faktorer:

- traditionella
- bi-kulturella
- marginella
- assimilerade

Äldre latinamerikaner kan ofta erfara dessa sociala strömningar som externa och även motsägelsefulla påtryckningar att omdefiniera sin etniska identitet, som tvingar dem att reagera.

Metodologisk orientering och forskningsstrategi

Detta forskningsprojekt definierades redan från början som undersökande, påkallande ett kvalitativt och "experiential" närmande till den empiriska studien av ett antal fallstudier (Bacal, 1996). Forskningstekniken handlade om gruppintervjuer fokuserade på diskussioner om etnisk identitet.

Den icke-slumpmässiga urvalsmetoden skulle kunna karakteriseras som baserad på nyckelpersoner, valda med ledning av andras omdöme och efter modellens teoretiska behov (Bacal 1996). Urvalet omfattar 15 individer som intervjuades med hjälp av olika instrument, som innehöll frågor om följande teman: (1) självidentifikation (Who-am-I-test, som indikator på förändringar i den etniska identiteten), (2) upplevd etnisk diskriminering (som indikator på inter-etniska relationer), (3) kvalitet på mellanmänskliga relationer med betydelsefulla andra inom den latinska referensgruppen (som indikator på intra-etniska relationer eller "etniska erfarenheter"), (4) skattning av den samlade upplevelsen av Sverige, och (5) skattning av den samlade upplevelsen av det forna hemlandet.

Gruppintervjuerna skedde en gång i veckan på tre olika platser: servicehuset i Rinkeby, invandrarföreningen "Gaston Lobos" i Rinkeby, och den katolska kyrkan i Uppsala, med "studiecirklar om etnisk identitet", under hösten 1994. Gruppintervjuer kompletterades med ett fåtal individuella djupintervjuer och två

levnadsberättelser, tillsammans med analys av sekundär källor.

Latinamerikaner i Sverige

Bakgrunds information om latinamerikaner i Sverige bygger på arbeten av Horna (1988), SCB (1994) och Moore (1993). Enligt Moore hade de flesta av de omkring 50 000 politiska flyktingar som kom till Sverige från Latinamerika i mitten av 1970-talet medelklassyrken, studerade eller var aktivister. De var mellan 35 och 40 år. Det betyder att många av dem träder in på "ålderdomens" och pensionens marker inom en snar framtid. Det finns inga slutgiltiga synpunkter på anpassningsprocessen hos latinamerikaner i Sverige (Moore 1993), men deras närvaro är klart etablerad i det nya hemlandet.

Hur är det med de äldre latinamerikanerna nuförtiden? Vilka typer av erfarenheter har de gjort efter immigrationen till Sverige? Hur har dessa erfarenheter påverkat förändringar i deras självupplevelse och etniska identitet? Detta undersökande forskningsprojekt konstituerar, som jag tidigare nämnt, ett försök att börja svara på dessa frågor.

I kontrast med Moores kartläggning, hade ungefär hälften av de 15 deltagare i studien en bakgrund i arbetarklassen. Skillnaden är viktig därför att de äldre latinamerikanerna med arbetarklassbakgrund visade stor tacksamhet över de möjligheter de fått i Sverige. Detta gällde även möjligheter att lära sig läsa och skriva spanska, inte bara svenska.

Preliminära observationer och reflektioner

Upptäckter i Uppsala

Följande observationer är baserade på gruppintervjuer och påföljande diskussioner om etnisk identitet i Uppsala, en studiecirkel som möttes vid fyra tillfällen i katolska kyrkan hösten 1994.

De två huvudmotiv som gavs för invandring till Sverige av fem personer från Chile och en från Guatemala var, som väntat, politiska (flyktingar) och familjeåterförening. Som svar på frågan "Vem-är-jag?" i ett test av självidentifikation - förmodad att tillhandahålla information om den personliga identitetens kärninnehåll - så nämnde bara två av de sex intervjuade personerna

Kön och religion är uppenbarligen viktiga huvudkategorier för självbilden

Medan tacksamhet genomsyrar referensen till deras nya gästsamhälle, så är poetisk nostalgi fylld av hemkänslor mer synbart kopplade till deras egna hemländer

chilensk "nationalitet" (en dimension av etnicitet), som en komponent i deras personliga identitet.

Kön och religion (andra sociala dimensioner) är uppenbarligen viktiga huvudkategorier för självbilden bland de medverkande i gruppen. Intressant var också upptäckten av en pågående etnisk konstruktion i Uppsala. Medan nationella identiteter och "kulturell etnicitet" ibland ligger bakom specifika projekt ämnade för andra etniska gruppers äldre, så finns det planer på att bygga ett hem för "katolska äldre" i Uppsala. Målggruppen är en blandning av polska och latinamerikanska åldringar. Med tanke på polackerna uttryckte en äldre latinamerikan missnöje över att behöva dela samma bostadsenhet med sådana "svårhanterliga människor".

Alla deltagarna intog, utan undantag, en positiv attityd till Sverige. Tacksamhetskänslor, materiell och psykologisk säkerhet, liksom en känsla av tillhörighet, uttrycktes gång på gång.

Majoriteten av de föredragna betydelsefulla andra i det personliga universumet och sociala nätverket bland alla människor som blev intervjuade, tillhörde den latinska gruppen. Man observerar snabbt att äldre latinamerikaner, andra etniska äldre och infödda äldre svenskar i Uppsala lever segregerade från varandra. Endast på den lokala Röda korskretsen och i vissa lokala kyrkor finns några integrationsförsök.

Deltagare i denna grupp delade en positiv uppskattning av både Sverige, som deras nuvarande hemvist, och sina hemländer. Men medan tacksamhet genomsyrar referensen till deras nya gästsamhälle, så är poetisk nostalgi fylld av hemkänslor mer synbart kopplade till deras egna hemländer.

Det verkar vara en plus/plus situation, integrerande bägge länderna på ett additivt psykologiskt sätt.

Upptäckter i Rinkeby servicehus

Följande information är baserad på grupp- och personintervjuer vid Rinkeby servicehus. Ingen av de intervjuade personerna nämnde nationalitet eller etnicitet som signifikanta attribut av deras självbilder. De valde

istället att referera till kön och personlig karakteristik som svar på "vem-är-jag" frågan.

Alla tre deltagarna i vår studiecirkel uttryckte uppskattning för Sverige som platsen som stöder deras fortsatta utveckling som människor. Mer specifikt så lovordade de alla den goda kvaliteten i servicen de fick i servicehuset.

De flesta betydelsefulla andra var nära anhöriga och vänner som tillhörde den latinamerikanska referensgruppen. Detta skulle också kunna antyda på framväxten av skilda och segregerade sociala miljöer för äldre latinamerikaner och svenskar på servicehuset, ett faktum som förmodligen speglar situationen i stort i samhället.

Under en vernissage anordnad av en keramikgrupp från servicehuset, kunde jag observera flera exempel på kulturell synkretism mellan latinamerikanska och svenska former och värderingar, som jag tolkar som indikativt om en pågående bikulturell process. Det fanns t ex en argentinsk kvinna där som hade gjort en skulptur av kungen och drottningen. När jag frågade henne varför hon hade gjort den, svarade hon:

"Det här är ett sätt för mig att visa att jag har blivit svensk, att säga tack till det här landet som har gett mig så mycket."

Två äldre latinamerikaners levnadsberättelser

Jag frågade "Corazon" vad Sverige och Chile betydde för henne i dag:

"Sverige har gett mig så mycket mer än mitt eget land. Jag har t o m kunnat resa till Italien. Det skulle jag aldrig ha kunnat göra i Chile. Där kunde jag inte ens resa till södra Chile. I dag känner jag det som om Sverige är mer som mitt land än Chile".

I fallet "Corazon" verkar hennes nationella etniska identitet ha skiftat från en tidigare självklar chilensk identitet till en mer sammansatt "latinamerikansk" och bikulturell typ av etniskt identitet, som till en viss del inlemmas införskaffad "svenskhet".

Denna observerade förändring i etnisk identitetsorientering, kan efter en utdragen period av resocialisering och akulturation i Sverige, delvis tolkas i termer av följande faktorer i kombination: (1) omständigheterna karakteriserade av frånvaron av etnisk diskriminering och, i motsats, rapporterade som mycket positiv och stödjande, förutom att ha varma mellanmännsliga relationer till sina barn och barnbarn i sin nya svenska miljö och (2) en blandad (ambivalent) etnisk erfarenhet i Chile som hennes hemland.

"Corazon" värderar Sverige som ett mer "jämlikt sam-

hälle" än Chile, ett land som hon uppfattar som mer uteslutande och elitistiskt. Det var den stödjande karaktären hos det svenska välfärdssamhället som gjorde att hon kunde, som en seniormedborgare, expandera sina utbildnings och sociala möjligheter och nå en känsla av trygghet på sin ålderdom.

När jag ställde samma fråga till "Aida", som även hon kommer ifrån Chile, om hennes inställning till Sverige och Chile i dag, svarade hon:

"Efter mitt äktenskap förbättrades vår ekonomiska situation i Chile. När jag kom till Sverige fanns det 'något som jag lämnat kvar'. Min systerdotter fick en fullmakt av mig för att kunna ta hand om mina ägodelar.

Hon var den som jag älskade mest av alla i Chile. Hon stal från mig allt som jag ägde. Det var en fruktansvärd upplevelse. Jag ville dö. Jag var helt utblottad. Här i Sverige tog man hand om mig och gav mig även möbler till min lägenhet."

Aida rapporterar också om en del diskriminering i Sverige. Hon betraktar det sätt som hon behandlats i Sverige som mycket positiv, vilket summerar hennes synpunkt på inter-etniska relationer mellan latinamerikaner och svenskar. En undersökning av hennes etniska erfarenheter i Chile visar sig vara "blandad". I slutet blev det en dramatiskt dålig erfarenhet: systerdotterns slutgiltiga förräderi slutade med hennes totala berövande. Hon ogillar också helt sin nuvarande svärson, en chilenaar.

Man kan försöksvis summera Aidas "etniska erfarenhet" med den latinamerikanska etniska referensgruppen som negativ. Hon rapporterar, på samma gång, om en positiv attityd gentemot sin svenska erfarenhet, ett fall av "föredragen" diskriminering i inter-etniska relationer, vilket i kombination med blandade eller negativa etniska erfarenhet med den latinamerikanska etniska referensgruppen (en kvalitet av intra-etniska relationer), från en föregående och självklar etno-nationell identitet som en chilenska i Chile, till en förstörd och förskaffad "bikulturell" (additiv) typ av etnisk orientering i Sverige.

Föreningen Gaston Lobos: upptäckter och reflektioner

Jag bad några äldre medlemmar i föreningen Gaston Lobos att jämföra sina erfarenheter från Sverige och Chile. "Salvador", en mapuche indian från Chile gav följande svar:

"Positivt sett, så har Sverige gett mig tid till att tänka stora tankar. Jag känner inte av någon etnisk diskriminering. Min erfarenhet av svenska myndighetspersoner är positiv. Jag känner mig inte som svensk, men inte heller är jag emot det svenska.

Jag känner mig lika mycket mapuche som chilene. I Chile kallar vi alla vita för 'wincas'.

I Chile så upplevde jag mycket diskriminering som mapuche. När jag var 18 år arbetade jag på en bomullsfabrik som avskedade de tre mapuchearbetare som fanns där. De andra arbetarna fick arbeta kvar. Mina arbetskamrater kunde vara elaka och brukade försöka reta mig och kallade mig för Caupolicán (en historisk mapucheledare).

Min son mobbades i skolan för att han hade ett mapuchnamn och var tvungen att lämna skolan. Även lärarna mobbade honom och till slut var vi tvungna att lämna staden Temuco och flytta till Santiago. På så sätt är Sverige bättre än Chile för mig. Här lyssnar folk på mig på ett positivt sätt."

Till samma fråga gav "Lucy" från Chile följande svar:

"Sverige är mitt andra hemland. Jag vill till om att mina döttrar gifter sig med en svensk man. Jag vill inte att de gifter sig med chilene. Jag tycker inte om chilene som äkta män. De är charmerande men svekfulla. I dag känner jag mig mer svensk än chilensk."

"Lola", även hon från Chile, svarar följande på samma fråga:

"Sverige är för mig mera positivt än negativt, både i professionella och ekonomiska termer. Jag tycker att svenskarna är varma och ärliga människor. Jag tycker om deras direkthet. Sverige är mitt andra hemland. Chile känns mer negativt än positivt. Mera påtryckningar och förtryck från familjen i Chile, särskilt i situationer som skilsmässa. Jag gillar inte hyckleriet som finns där. Män är alltid ute efter andra kvinnor. De har även en hel del förutfattade meningar om en ogift kvinna."

Erfarenheten med Gaston Lobos gjorde det möjligt för mig att observera ett annat attribut, kulturellt kopplat till etnicitet: "ras-" eller fenotypdimensionen. Föreningens bibliotekarie/vaktmästare var en "kines-peruansk" man, som kombinerade kulturella tillgångar - hämtade från både sin peruanska etno-nationella bakgrund och sin kinesiska buddistiska religiösa tradition - i sin etniska identitet och akkulturationsstrategi. Han har dessutom integrerat några särdrag som ett resultat av sin uppnådda status som pensionerad seniormedborgare i Sverige. Det senare avslöjar komplexiteten som ligger gömd i multi-kulturalismens nuvarande verksamhet i det svenska samhället i dag.

Salvador illustrerade den fenotypiska, regionala, språkliga och kulturella mångfald som karaktäriserar sociala relationer i Latinamerika, något som kanske lever kvar i beteendet hos latinamerikanska invandrare i Sverige, som ett kolonialt arv.

Preliminära slutsatser

De senaste tre åren har studier av etnicitet och åldrande som ett interdisciplinärt studiefält vuxit fram. Studierna

tar sin utgångspunkt i skärningen mellan den föregående tillvaron, åldrande, invandringen och etnicitet. Den här pilotstudien syftar till att undersöka förändringar i de äldres personliga självbilder och etniska identitet. Enligt Gecas (1982:24-25) har studier av stabilitet och förändringar i självuppfattning, över livsrytmen, i synnerhet i senare delen av livet, försumats. Denna studie fokuserar förändringar i etnisk identitet bland latinamerikaner i Sverige. Den är också ett försök att rikta strålkastarna på nya problem i invandringens fotspår. Resocialisering, ackulturation, och social integration har på senaste tiden hamnat på dagordningen i Sverige, beroende bl a på den omfattande immigrationen och den ökande etniska stratifieringen.

Mina egna reflektioner och forskningsintressen vad gäller etnicitet (Bacal, 1991, 1992) och etnisk identitet (Bacal, 1994) inkorporeras här. Etnicitet tolkas i denna studie i termer av två komplementära uppsättningar sociala relationer: (1) inter-etniska, relationer mellan latinamerikanska äldre och svenska institutioner och personer, (2) intra-etniska, relationer inom den latinamerikanska gruppen i Sverige.

De inter-etniska relationerna mellan latinamerikaner och svenskar är tämligen färsk och tog sin början i tidigt 1970-tal. De hade sitt ursprung i en immigrationsprocess karakteriserad av flyktingar och familjeåterföreningar i ett sammanhang av globala flyktingströmmar. Generellt resulterar den sortens "immigrant-etnicitet" i "strukturell etnicitet" (Bacal 1991:14). Detta illustreras av framväxten av latinamerikanska sociala nätverk, vilka omfattar en mångfald samhällssektorer; media, utbildning, kultur och konst. "Immigrant-etniciteten" kontextualiserar också de intra-etniska relationer som utvecklas inom de latinamerikanska sociala nätverken.

Vi hade antagit att förändringar i den sociala situationen, att åldras i Sverige också skulle ge uttryck i särskilda personliga förändringar i den egna självbilden och etniska identiteten. Vi hade också antagit att förändringar i den etniska identiteten skulle uppvisa både förändringar i den nationella lojaliteten samt i olika adaptiva strategier, vilka är svar på externa påfrestningar, möjligheter och utmaningar som resocialisering, ackulturation och social integration i ett nytt land.

Alla deltagarna i studien uppvisade förändringar i den personliga och etniska identiteten

En kombination av positiva nostalgiska känslor för hemlandet och positiva känslor av tacksamhet, välmående, trygghet och personlig utveckling tack vare det svenska välfärdssamhällets stöd

De preliminära resultaten konfirmera dessa teoretiska antaganden. Vi fann att alla deltagare i den här studien uppvisade förändringar i den personliga och etniska identiteten. Dessa förändringar reflekterade förändringar i den sociala kontexten och också deltagarnas förändrade responser till sina sociala villkor. Förändringar i deltagarnas etno-nationella identitet, även om varierande, befanns för det mesta riktade mot synkretism och "additiva" identiteter, inkorporerande varierande grader av "svenskhet" tillsammans med en mera omfattande övergripande supranationell "latinsk" identitet.

För att analysera trenderna i dessa observerade förändringar har jag utvecklat en teoretisk modell över den etniska identitetens inriktning (Bacal, 1994): skärningspunkten mellan inter-etniska relationer (metodologiskt skattade i termer av relativa grader av etnisk diskriminering) och intra-etniska relationer eller erfarenheter (metodologiskt skattade i termer av positiv/negativ/ambivalent kvalitet på mellanmänniskliga relationer med betydelsefulla andra från den ursprungliga etniska referensgruppen), var förmodade att teoretiskt förklara fyra huvudtyper av etnisk identitetsorientering: traditionell, bikulturell, marginell och assimilerad. (Figur 1)

		Graden av etnisk diskriminering	
Kvalitet av mellanmännisklig relation/ etnisk erfarenhet		HÖG	LÅG
	POSITIV	Traditionella	Bikulturella
	NEGATIV	Marginella	Assimilerade

Figur 1. En teoretisk modell av etnisk identitetsorientering

Majoriteten av de äldre latinamerikanerna i den här studien har anammat en bikulturell typ av etnisk identitetsorientering, genom att införliva varierande grader av "svenskhet" i sin identitet. Detta är helt i överensstämmelse med modellen för etnisk identitetsorientering. Deras bikulturella typ av etnisk orientering

förklaras i termer av en kombination av positiva nostalgiska känslor för hemlandet tillsammans med positiva känslor av tacksamhet, välmående, trygghet och personlig utveckling tack vare det svenska välfärdssystemets stöd (vilket tolkades som positiv diskriminering). Det tillkommer positiva eller blandade etniska känslor för släktingar och landsmän. Individer som värderade sina svenska erfarenheter mera positivt och sina tidigare nationella erfarenheter mera negativ (beträffande sexism, rasism, klassförtryck o dyl) visade också en starkare tendens mot svensk assimilation, i synnerhet mot bakgrund av negativa latinska erfarenheter.

Mina första observationer tyder också på att de som har svårast att lära sig det svenska språket tenderar att bli mer "traditionella" med ett livsmönster präglad av segregerade interaktion begränsad till andra landsmän eller spansktalande äldre. Nu återstår uppgiften att göra mera efterforskningar om etniska kategorier; av marginella, traditionella, och assimilerade kategorier av "etniska äldre" i Sverige.

Studiet av bikulturella, multikulturella och additiva etniska identiteter, över livscykeln är ett relativt underutvecklat forskningsfält, som förtjänar mer uppmärksamhet.

REFERENSER

- Bacal A: Etnicitet och nationalitet, *Invandrare & Minoriteter* 6/ 1988:10-13.
- Bacal A: A view and review of the literature on ethnicity, CRES, University of Warwick, 1991.
- Bacal A: Ethnic Discrimination in Sweden, in Bacal et al, eds., *Ethnic Discrimination: Comparative Perspectives*, Research Reports from the Department of Sociology, Uppsala University, 1992:53-69.
- Bacal A: Types of Ethnic Identity Responses to Ethnic Discrimination, KIM, University of Gothenburg, 1994.
- Bacal A: *Invandrare i Uppsala*, SIU, 1995a.
- Driedger L & Chapell N: *Aging and Ethnicity: Towards an Interface*. 1987.
- Gecas V: "The self-concept: a review" *Annual review of sociology* 1982:8 1-33.
- Gelfand DE & A.J Kutzik eds: *Ethnicity and Aging: Theory, research and policy*, New York:Springer. 1979.
- Harel Z: *Ethnicity and Aging: Implications for Service Organizations*, in C. L. Hayes et al., eds., *European-American Elderly*, New York: Springer, 1986:145- 162.

Fullständig referenslista kan fås av författaren